

виконання інших слідчих дій; 5) з дозволу слідчого застосовувати науково-технічні засоби під час провадження слідчих дій, у яких він бере участь, а також під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; 6) заявляти клопотання і відводи; 7) ознайомлюватися після закінчення досудового розслідування з усіма матеріалами кримінального провадження; 8) подавати скарги на дії і рішення слідчого, прокурора, слідчого судді та суду; 9) на забезпечення безпеки.

Також, можна запропонувати наступну систему обов'язків, які повинні нести у кримінальному процесі законні представники: 1) з'являтися на виклики слідчого; 2) допомагати неповнолітньому запросити захисника; 3) дотримуватись процесуального порядку провадження досудового розслідування; 4) забезпечити належну поведінку неповнолітнього та його явку до слідчого, прокурора і суду; 5) повідомляти неповнолітнього про виклик до слідчого, прокурора чи суду тощо.

На підставі зазначеного, вважаємо, що оскільки нині діючий КПК України не передбачає відповідної норми, де були б закріплені права і обов'язки законного представника неповнолітньої особи, тозапропонована вище система його прав і обов'язків, на нашу думку, повинна бути закріплена у кримінальному процесуальному законодавстві України у вигляді окремої норми.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04> (дата звернення: 14.03.2019).
3. Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього, який скоїв злочин або суспільно небезпечне діяння : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91; Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 4 (38). С. 12–35.
5. Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 22 с.

Одержано 17.03.2019

УДК 343.98

Ганна Олександрівна СПІЦИНА,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач лабораторії теоретичних досліджень,
редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності
Харківського науково-дослідного інституту судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса;

Наталія Євгенівна ФІЛІПЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень,
редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності
Харківського науково-дослідного інституту судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ

Невід'ємним елементом української кримінально-правової політики є протидія різноманітним терористичним загрозам, адже наша держава вже біля чотирьох років живе в умовах проведення Операції об'єднаних сил Збройних сил України (до 2018 року – Антитерористична операція).

Найбільш небезпечними та руйнівними наслідками визначаються терористичні акти, пов'язані із застосуванням зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, оскільки створюють реальну загрозу для життя та здоров'я людей, спричиняють руйнування промислових, господарських чи оборонних об'єктів. Світовий досвід свідчить про особливу небезпеку терористичних замахів в місцях громадського користування: на аеро- та залізничних вокзалах, стадіонах, в школах, лікарнях, супермаркетах тощо.

Складність розкриття та розслідування названих злочинів обумовлена наступним: стрімкою появою новітніх розробок у сфері озброєння; слабкістю системи контролю переміщення зброї, бойових припасів та вибухівки по лінії розмежування між ЗСУ та збройними терористичними угрупованнями; корупційні прояви, недоліки організаційно-господарської діяльності в Збройних силах України; зниження дисциплінарних вимог до військовослужбовців; велики прогалини у національно-патріотичному вихованні населення; значний вплив ООС на соціально-демографічну структуру суспільства (поява великої кількості осіб, які демобілізовані із лав армії та мають бойовий досвід та високу військову кваліфікацію); зростання стресового та психологічного навантаження на суспільство, виникнення панічних настроїв, що породжуються наявністю негативних військових, економічних та соціальних чинників; діяльність великої кількості неформальних об'єднань військового типу; збільшення суспільних тенденцій до силового вирішення конфліктів, розповсюдження проявів жорстокості та насилля; низька скоординованість дій силових структур при проведенні антитерористичних операцій; наявність великої бази даних із відкритих масивів Інтернету щодо створення та використання зброї та вибухових пристроїв; наявність у вільному доступі засобів так званого «подвійного» призначення, які можна використовувати як компоненти до створення саморобної зброї чи вибухових пристроїв; значною поширеністю в Інтернеті сайтів із відвертою екстремістської ідеологією тощо.

Тому актуальність теоретичного і методологічного розроблення питань кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності не викликає сумнівів та є метою написання цих тез.

Обрана проблематика була предметом досліджень М. О. Беляєва, С. С. Босхолова, О. О. Митрофанова, М. І. Панова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, П. Л. Фріса та інших вчених. Окремі аспекти вчення про кримінально-правову політику знайшли своє відображення в нормативних актах різних галузей права та правозастосовної практики, але багато проблем ще потребують свого наукового висвітлення, зокрема проблеми протидії терористичній діяльності.

Як слушно зазначає П. Л. Фріс, правова політика держави у сфері протидії злочинності являє собою вироблену державою стратегію, основні концепції, напрями, цілі й засоби впливу на злочинність [1]. Правова політика у сфері протидії терористичній діяльності є частиною внутрішньої політики держави. При цьому її можна розглядати у певних, незалежних одна від одної, площинах, а саме: кримінально-правова політика, кримінально-процесуальна політика та кримінологічна політика протидії терористичній діяльності.

При цьому кримінально-правова політика протидії терористичній діяльності не може протипоставлятися іншим напрямом єдиної державної політики, оскільки стабілізація криміногенної обстановки можлива лише внаслідок дії всього комплексу економічних, соціальних, ідеологічних, виховних і правових заходів. Однак, з огляду на об'єкт, на який покликана впливати кримінально-правова політика, і засобу впливу на терористичну діяльність, є підстави стверджувати про її відносну самостійність. Тобто, кримінально-правова політика протидії терористичній діяльності є самостійним напрямом внутрішньої правової політики України, що з урахуванням загальної теорії протидії злочинності розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і мету кримінально-правового впливу на злочинність та розробляє засоби їх досягнення.

Конкретніше питання кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності ми пропонуємо розглядати у пенальному вимірі. Термін «пенальний» (від лат. *poena*) розуміється як караний, кримінально-караний; той, що перебуває у невідгідному положенні, під страхом покарання. А пеналогія – це наука про покарання та засоби кримінально-правового впливу, системне вивчення покарань [2]. Мета пенальної політики знаходить своє відображення в ч. 2 ст. 50 КК України. Але ми вважаємо, що положення, які закріплені в цій статті, визначають мету лише в галузі кримінально-виконавчої політики, тобто політики в сфері виконання

покарань, про що зауважують деякі вчені [3]. Хоча очевидним є той факт, що в обсяг кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності входить весь комплекс проблем, пов'язаних із застосуванням до осіб, засуджених за злочини, передбачені

Розділом IX КК України «Злочини проти громадської безпеки». Перші рішучі кроки пенальної політики протидії терористичній діяльності в Україні зроблені вже досить давно. У положеннях Закону України «Про боротьбу з тероризмом» наведено наступне його визначення: «тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [4].

Поняття терористичної діяльності запропоновано у ст.258 КК України, а саме: терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [5]. Але, на нашу думку, цього не досить. Враховуючи соціально-політичний стан в державі, а також незакінчену збройну агресію проти України, та з метою покращення протидії злочинам проти громадської безпеки, пропонуємо здійснити наступні заходи:

По-перше, посилити соціальну реабілітацію осіб, постраждалих від терористичного акту. Для цього прийняти Закон України «Про реабілітацію осіб, постраждалих від терористичного акту».

В даний час в Україні чинною є лише Постанова Кабінету міністрів України від 28 липня 2004 р. № 982 «Про затвердження Порядку проведення соціальної реабілітації осіб, які постраждали від терористичного акту». Ця постанова була прийнята Урядом України у далекому 2004 році та не враховує соціально-політичних реалій сьогодення:

- Україна вже п'ять років перебуває у стані перманентної військової агресії;
- за різними підрахунками, під час бойових дій загинули 3784 українських військових, було вбито 2500–3000 мирних мешканців, серед них 242 дитини; 24 тисячі військових та цивільних були поранені на Донбасі або отримали каліцтва [6].

Тому ми вважаємо, що прийняття новітнього нормативно-правового акту дозволить реалізувати наступні принципи кримінально-правової політики протидії терористичній діяльності:

- конкретизувати відповідальності держави за безпеку своїх громадян, громадян інших держав та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України;
- посилити сприяння особам, які постраждали від терористичного акту, у компенсації матеріальних та моральних збитків, забезпеченні їх повернення до звичного способу життя;
- покращити соціальний захист осіб, які внаслідок терористичного акту не можуть повернутися до звичного способу життя;
- забезпечити соціальний захист сімей осіб, які загинули від терористичного акту;
- розробити систему реабілітації осіб, які постраждали внаслідок проведення антитерористичних операцій чи інших дій силових структур;
- підвищити відповідальність керівників локальних антитерористичних операцій чи операцій збройних сил України за фізичну, матеріальну та моральну шкоду, завдану населенню України.

По-друге, внести зміни та доповнення у деякі закони України з метою вдосконалення правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері протидії терористичній діяльності, зокрема, попередження фінансування тероризму.

Список бібліографічних посилань

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ, 2005. 332 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1440 с.

3. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика як елемент загальної політики у сфері боротьби зі злочинністю // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 17–18 листоп. 2006 р.). Донецьк Донецьк. юрид. ін-т ЛДУВС, 2006. С. 209–212.

4. Про боротьбу з тероризмом : закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 12.03.2019).

5. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.03.2019).

6. Замість АТО – ООС: що змінюється? // Вролос : сайт. URL: http://vgolos.com.ua/articles/zamist_ato_oos_shcho_zminyuietsya_314102.html (дата звернення: 12.03.2019).

Одержано 15.03.19

УДК 343.31

Юлія Петрівна СТЕПАНОВА,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький)

СПІЛЬНІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ ТА ДИВЕРСІЇ

Науковці та практики неодноразово вказували на переповненість КК нормами, які мають значну спільність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що зумовлює труднощі у їх кваліфікації в правозастосовній діяльності. До таких відносяться і склади, передбачені статтями 113 та 258 КК. Проте ці норми співвідносяться не в якості загальної та спеціальної, вони обидві виступають спеціальними по відношенню до ряду злочинів проти життя та здоров'я особи, злочинів проти власності, злочинів проти довкілля тощо. Визначення загальної норми, ознаки якої уточнені, конкретизовані та доповнені статтями 113 та 258 КК залежить від того, яка з альтернативних форм діянь, передбачених цими статтями, наразі вчиняється та на заподіяння якої шкоди спрямоване дане діяння.

Диспозиція ст. 258 КК «Диверсія» передбачає наступні форми діяння як ознаки об'єктивної сторони: 1) вчинення вибухів; 2) підпалів; 3) дій, спрямованих на масове знищення людей; 4) дій, спрямованих на заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю людей; 5) дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; 6) вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення; 7) масове отруєння; 8) поширення епідемій; 9) епізоотій; 10) епіфітотій. Зовнішній прояв терористичного акту має значну схожість з диверсією (зокрема, щодо 1–5 форм діяння) та повторює з дещо зміненим формулюванням значну частину вищеперерахованих дій. Так, терористичним актом є: 1) застосування зброї; 2) вчинення вибуху, 3) підпалу; 4) вчинення дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини; 5) вчинення дій, які створювали небезпеку для заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; 6) погроза вчинення зазначених дій.

Обидва зазначені склади злочинів є формальними за особливостями конструкції об'єктивної сторони. Окрім того, визнання злочинною погрозу вчинення хоча б однієї з перерахованих дій у ч. 1 ст. 258 КК означає наявність і усіченого складу злочину. Як бачимо, діяння в обох складах злочинів спрямовані на завдання фізичної шкоди необмеженому колу осіб, а також пошкодження або знищення об'єктів власності [1, с. 230]. Поряд з цим, якщо терористичний акт пов'язаний з заподіянням майнової шкоди незалежно від приналежності чи певних характеристик предмета злочину, в диверсії законодавець виокремлює специфічний предмет – об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також стада і колекції тварин, риба, посіви сільськогосподарських чи інших культур, лісові масиви (при поширенні епізоотій та епіфітотій).